

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هشتم، شماره دوم (پیاپی ۲۸)، تابستان ۱۳۹۸

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۹۵-۱۱۴

سطح‌بندی توسعه گردشگری روستاهای بخش برزک در شهرستان کاشان

محسن شاطریان؛ استاد گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.
 زهرا منتصری*؛ کارشناس ارشد اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.
 صدیقه کیانی؛ استادیار گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.
 یونس غلامی؛ استادیار گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۰۹/۲۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۱۱

چکیده

امروزه بخش بسیار مهمی از فعالیت‌های گردشگری در دنیا مبتنی بر بهره‌مند شدن از طبیعت است که اکوتوریسم نام گرفته و مناطقی که دارای توان‌های طبیعی با ارزش تری باشد، بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. بخش برزک یکی از چهار بخش تابع شهرستان کاشان در استان اصفهان است که در قسمت جنوب‌غربی این شهرستان قرار گرفته و دارای جاذبه‌های طبیعی و انسانی زیادی است. در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی انجام گرفته است با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره ANP ابتدا مهمترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر توسعه اکوتوریسم در منطقه شناسایی شده و سپس با استفاده از نظرسنجی از تعداد ۱۲ نفر از کارشناسان و مسئولان آشنا به منطقه، روستاهای منطقه جهت توسعه گردشگری اولویت‌بندی شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد از میان ۱۷ معیار مورد بررسی ۳ معیار: مشارکت سرمایه-گذار محلی، برگزاری تورهای بازدید از منطقه و استفاده از راهنمای محلی به ترتیب بیشترین امتیاز را کسب کرده و از میان ۱۱ روستای منطقه نیز ۳ روستای مرق، سادیان و ویدوجا به ترتیب اولویت اول تا سوم را جهت توسعه گردشگری روستایی به خود اختصاص داده است. از دیگر یافته‌های تحقیق آن است که نقش و حضور جوامع محلی به دلیل حس تعلق خاطری که آنان به محیط زندگی خود دارند، نقشی تأثیرگذار است و استفاده از آنها در برنامه‌های عمرانی همواره نتایج مثبتی در افزایش ضریب موفقیت و مثمر‌تر بودن به همراه خواهد داشت. به علاوه توجه و حمایت مسئولان محلی و دهیاری‌ها نیز در کنار آن بر بهبود نتایج برنامه‌های توسعه‌ای تأثیر خواهد داشت.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، اولویت‌بندی، روستاهای بخش برزک، روش ANP.

* z.mont85@yahoo.com

(۱) مقدمه

توسعه‌ی همه‌جانبه از اهداف اساسی دولت‌ها و نهادهای برنامه‌ریزی کشورها است. امروزه، اکثر دولت‌ها در تمامی نظام‌های سیاسی پس از جنگ جهانی دوم، نه تنها خود را ملزم به تلاش در جهت ارتقای سطح کیفی زندگی قشرهای محروم و آسیب‌پذیر می‌دانند، بلکه نظام‌های مختلف برای نیل به این هدف، راهبردها و سیاست‌های مختلفی را انتخاب می‌کنند و در راستای تحقق آن ابزارهای گوناگونی را به کار می‌گیرند (قنبری و روستایی، ۱۳۹۲: ۳۴۰). توسعه مناطق روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه‌ی محلی، منطقه‌ای و ملی است که در هر سرزمینی به برنامه‌ریزی منسجم و هماهنگ نیازمند است و می‌تواند مهمترین هدف‌های توسعه را تحقق بخشد (جاجرمی و سلیمانی، ۱۳۹۳: ۱۹).

وجود بیش از شصت و پنج هزار روستا در سطح کشور که هر کدام به فراخور موقعیت مکانی خود، ویژگی‌ها و استعدادهای بی‌نظیر و متنوعی دارد، توجه به مسائل مربوط به برنامه‌ریزی و توسعه‌ی روستایی را ضرورت می‌بخشد (اصغری‌زاده و جامخانه، ۱۳۹۲: ۲۸). رشد و توسعه‌ی بسیاری از کشورها در گرو ساماندهی عرصه‌های روستایی است. امروزه از جغرافیای روستایی به عنوان اهرمی در برنامه‌ریزی‌های ملی، منطقه‌ای و محلی برای توسعه‌ی روستا و در نهایت توسعه‌ی کشور استفاده می‌شود (همان: ۲۹). یکی از بخش‌های اقتصادی که در توسعه روستایی کمتر به آن توجه شده، گردشگری روستایی است (برقی و کاظمی، ۱۳۹۲: ۱۴۵). گردشگری خود یکی از فعالیت‌های مهمی است که در دهه‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در توسعه‌ی اقتصادی برخی کشورها یافته است (صفایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲۴). در نیم قرن اخیر، گردشگری یکی از کارآمدترین مؤلفه‌ها برای بازسازی و توسعه اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی و قلمروهای غیرشهری در نظر گرفته شده است. به طوری که در سراسر اروپا برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت کشاورزی سنتی روبه‌رو شده‌اند، گردشگری در کانون توجه قرار گرفته است (نظریان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۸). مسافر و گردشگر از جمله منابع مهم ارزی است که در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری مسئولان و ایجاد توسعه پایدار نقش بسزایی را ایفا می‌نماید (رامشت و فیض‌اللهی، ۱۳۹۲: ۲۹).

گردشگری روستایی به مثابه‌ی یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری، از یک سو می‌تواند به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت‌های روستایی بینجامد و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند و بدین ترتیب فرصتی برای توسعه‌ی همه‌جانبه قلمداد می‌شود (صفایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲۴). یکی از شکل‌های گردشگری که امروزه جایگاه ویژه و روند روبه‌رشدی دارد، اکوتوریسم است. اکوتوریسم عبارت است از مسافرت مسئولانه و مبتنی بر اصول پایداری به نواحی طبیعی برای بهره‌گیری معنوی و ارضای نیازهای روحی و روانی، به گونه‌ای که همراه با شناخت و کسب آگاهی و احترام به ارزش‌های مردم محلی باشد و به محافظت از نواحی طبیعی و ارتقای

رفاه جامعه‌ی میزبان کمک کند. اکوتوریسم در وهله‌ی نخست ناظر بر ملاحظات زیست‌محیطی و توسعه‌ی پایدار است و در آن طبیعت‌گردی در درجه‌ی دوم اهمیت قرار دارد. به عبارتی دیگر، اکوتوریسم پیونددهنده‌ی دو دیدگاه تعهد شدید به طبیعت و احساس مسئولیت اجتماعی است (جمعه‌پور و نماینده، ۱۳۹۱: ۴۷). از بین فرصت‌های گردشگری موجود در مناطق روستایی، وجود جاذبه‌های طبیعی همچون رودخانه‌ها، کوه‌ها، دشت‌ها و کویر (چشم اندازهای بکر و آب و هوای مناسب)، زمینه را برای توسعه‌ی انواع اکوتوریسم در روستاها بیش از جنبه‌های دیگر گردشگری تقویت می‌کند (سجاسی قیداری، ۱۳۹۳: ۲۷۴).

برنامه‌ریزی به عنوان یک ابزار علمی به دست اندرکاران صنعت گردشگری کمک می‌کند تا در یک فرایند نظام‌مند، پیوسته و علمی بهترین مسیر و راهکار توسعه گردشگری در یک منطقه را مشخص نموده و این راهکار را در مسیر توسعه سایر بخش‌های اقتصادی قرار دهند (برقی و کاظمی، ۱۳۹۲: ۱۴۲). تصمیم‌گیری نتیجه‌ی فرایند انتخاب گزینه‌های بهتر از بین دو یا چند گزینه‌ی متفاوت است و یا پاسخ مثبت و منفی به موضوعی است که ما را در نیل به هدفمان یاری می‌دهد (اصغری‌زاده و جامخانه، ۱۳۹۲: ۳۰).

برنامه‌ریزی برای گردشگری پایدار یکی از موضوعات مورد بحث میان محققان و مجریان امرگردشگری است به طور کلی هدف از برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی ایجاد توازن بین تقاضا و قابلیت‌های روستا می‌باشد، بدون آنکه منابع موجود در روستا را مورد تهدید قرار دهد (هادی زاده زرگر و سخایی، ۱۳۹۳: ۴۰).

رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی می‌تواند منجر به سرمایه‌گذاری مناسب در هر منطقه متناسب با ارزش و عیار علمی آن منطقه شود. سطح‌بندی نواحی گردشگری معیاری برای تعیین مرکزیت و همچنین تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز و تعدیل نابرابری بین نواحی است. از سویی، با توجه به محدودیت‌های مختلف- اعم از فنی، مالی، زمانی و مانند آن - امکان بهره‌گیری و توسعه تمام ظرفیت‌ها در سطوح محلی در مدت زمان کوتاه وجود ندارد (بدری و یاری‌حصار، ۱۳۸۸: ۵۵). همچنین وجود پروژه‌های ناتمام در کشور و عدم توانایی دولت در تأمین بودجه لازم برای اتمام این پروژه‌ها، سبب شده است تا موضوع اولویت‌بندی اجرای طرح‌ها، اهمیتی بیش از پیش پیدا کند (دحیماوی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۳). بخش بزرگ و روستاهای تابع آن (در شهرستان کاشان) به واسطه‌ی برخورداری از جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی، از قطب‌های طبیعت‌گردی استان اصفهان است. علی‌رغم وجود پتانسیل بالای گردشگری روستایی در منطقه، پژوهش کامل و جامعی به منظور معرفی، اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی جهت توسعه گردشگری در منطقه انجام نگرفته است و جای خالی آن احساس می‌شود.

مطالعه و شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی گردشگری و اولویت‌بندی روستاها از نظر دارا بودن بیشترین و بهترین وضعیت جهت گردشگری روستایی با تأکید بر اکوتوریسم، گام مهمی در انتخاب صحیح برنامه‌ها و سیاست‌ها در منطقه است. شناسایی عوامل تأثیرگذار و مشخص شدن بهترین روستاها

که اولویت بالاتری جهت توسعه دارد، منجر به افزایش کارایی و بهره‌وری از ظرفیت‌های بالقوه موجود و صرفه‌جویی زمانی و مالی است که می‌تواند به تضمین استمرار معیشت، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، ارتقای درآمد، متنوع سازی اقتصاد روستایی در منطقه منجر شود. از این‌رو در این پژوهش ابتدا با استفاده از پیشینه تحقیق و مطالعات میدانی مؤلفه‌های مؤثر در توسعه گردشگری روستایی منطقه شناسایی شده است و بر اساس آنها با استفاده از نظرات کارشناسان، روستاهای منطقه رتبه‌بندی شده است.

(۲) مبانی نظری

گردشگری مدرن همگام با گسترش یافتن در زمینه‌های گوناگون با افزایش مقصدهای تازه و روبه رشد مواجه بوده و این گونه پویایی، گردشگری را به یک عامل کلیدی برای پیشرفت اجتماعی- اقتصادی تبدیل ساخته است (Harms, 2010: 111). اهداف سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی، به‌طور خلاصه پیرامون تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصاد روستایی، پاسخگویی به تقاضای روزافزون گردشگری در نواحی روستایی، ایجاد تعادل در توسعه‌ی ناحیه‌ای و منطقه‌ای و بسط منافع توسعه در فضای ملی است (Sharpley, 2007: 127). با این همه قابل توجه است که دستیابی به توسعه‌ی پایدار روستایی نیازمند یک دیدگاه کل‌نگر است که همه‌ی عناصر طبیعی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصاد روستایی را به سوی یک هدف اصلی با یکدیگر هماهنگ و یکپارچه می‌کند و بنابراین گردشگری می‌تواند تنها یکی از این عناصر به شمار آید و به تنهایی نمی‌تواند همه‌ی اهداف توسعه‌ی پایدار روستایی را برآورده سازد (Horner and Swarbrooke, 2012: 374). از دیدگاه استفن ویلیامز^۱ (۲۰۰۹) متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی و فضاهای جغرافیایی پایه اصلی توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی است. به‌طور کلی در مقیاس جهانی دو رویکرد متفاوت برای دو دسته عمده از نواحی در برنامه‌ریزی گردشگری روستایی مطرح است: نخست، کشورهایی که نواحی روستایی آن‌ها با حجم بالایی از گردشگر مواجه است؛ برای مثال پارک‌های ملی در ایالات متحده‌ی آمریکا سالانه بیش از ۲۵۰ میلیون نفر گردشگر دریافت می‌کنند. تأکید اصلی در این گونه نواحی برنامه‌ریزی برای مدیریت بازدیدکننده است؛ دیگری، توسعه‌ی گردشگری روستایی به عنوان مکانیزمی برای تجدید حیات اقتصادی نواحی روستایی رو به رکود و یا محرکی برای توسعه‌ی نواحی روستایی فقیر از نظر اقتصادی (Page and Connell, 2009: 425).

بر اساس دیدگاه هارنر و اسواربروک (۲۰۱۲) در بسیاری از کشورهای جهان گردشگری به عنوان نوش‌دارویی برای درمان بیماری فقر روستایی نگریسته می‌شود و این واقعیت که گردشگری به سادگی تنها بخشی از نظام روستایی است که می‌بایست هماهنگ با دیگر بخش‌ها- کشاورزی، صنایع روستایی،

^۱. Stephan Williams

بخش مسکن و کالبدی و غیره عمل کند، نادیده گرفته می‌شود. با این وجود، آنها معتقدند که در چارچوب توسعه‌ی روستایی، گردشگری دارای مزیت‌های قابل توجهی است (Horner and Swarbrooke, ۲۰۱۲: ۳۷۵). از دیگر سو نمی‌توان از پیامدهای منفی گردشگری نیز چشم‌پوشی کرد. زیرا در صورتی که گردشگری به طور ضعیف برنامه‌ریزی و مدیریت شود، می‌تواند مشکلاتی را برای نواحی روستایی پدید آورد، مانند: تغییر غیر اصولی کاربری اراضی، ایجاد شلوغی و ترافیک و تغییرات سریع اجتماعی که سازگار کردن آن با فرهنگ‌های محلی، که بیشتر دارای ویژگی محافظه‌کارانه هستند، کار دشواری است (رضوانی و بیات، ۱۳۹۳: ۱۸). در مورد توسعه گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی آن را بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را با شکل‌های دیگر بازار گردشگری، مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در سواحل ماسه‌ای مقایسه کرد (Sharpley et al. 1997: 63). از جنبه دیگر، گردشگری روستایی به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است: از یک نگرش گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است که انعکاس دهنده ویژگی محیط روستایی است. در مواردی نیز گردشگری را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می‌شناسند (Slee et al, 1997: 180). بعضی نیز گردشگری را به عنوان سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده‌اند (Lanea, 1994). هر یک از این دیدگاه‌ها به رغم کاستی‌ها و مزیت‌های خاص خود محدودیت‌ها و کاستی‌های مشترکی نیز دارند که با توجه به ویژگی‌ها و امکانات کشور و هر منطقه روستایی می‌توان از یکی از این نگرش‌ها یا ترکیبی از آنها استفاده کرد. به عبارتی در مورد سازگاری این دیدگاه‌ها با ساخت مکانی- فضایی روستاهای کشور باید گفت: با توجه به تنوع زیستگاه‌های روستایی کشور و به رغم مشترک بودن مسائل و مشکلات مانند بیکاری، مهاجرت، کمبود درآمد و پایین بودن سطح بهره‌وری نمی‌توان راه‌حل واحدی برای رفع آن ارائه کرد. واقعیت این است که همه روستاهای کشور ظرفیت پذیرش و تحمل بازدیدکنندگانی را که از خارج به آن جامعه وارد می‌شود ندارد و با توجه به تعصبات فرهنگی، اعتقادات مذهبی، سطح توسعه یافتگی، میزان آموزش و رابطه روستا شهری، پاسخ‌های متفاوتی به پذیرش گردشگری روستایی خواهند داد. از طرف دیگر شرایط محیط طبیعی، فعالیت‌های اقتصادی و امکاناتی که برای توسعه گردشگری می‌توانند فراهم کنند، متفاوت است. به همین دلیل برای توسعه گردشگری روستایی در کشور با توجه به شرایط خاص هر روستا و کالای خاص گردشگری که هر روستا ارائه می‌دهد، الگوهای متفاوتی لازم است (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۳۴-۳۵). در تعریف مفاهیم مربوط با موضوع می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

✓ گردشگری روستایی: کلیه فعالیت‌های گردشگری که در محیط روستا صورت می‌گیرد و تمام این فعالیت‌ها بر طبیعت، فرهنگ و بافت سنتی روستا و صنایع روستایی به ویژه صنایع دستی

روستاها مبتنی است (قدیری‌معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۴). گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی-اجتماعی و اکولوژیکی (بوم‌شناختی) جوامع روستایی قلمداد کرد. در کشورهای توسعه یافته این امر با خط مشی‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً به عنوان راهبردی برای حفظ محیط‌زیست و فرهنگ سنتی روستایی ارتقاء داده می‌شود. (قادرم‌ری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۳).

✓ اکوتوریسم: واژه اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی در اوایل سال ۱۹۸۰ توسط سبالوس لاسکورین^۱ ابداع شده است. سبالوس در تعریف واژه طبیعت‌گردی بیان می‌دارد: طبیعت‌گردی سفری است به مناطق طبیعی نسبتاً بکر و دست‌نخورده با هدف مطالعه، تحسین و لذت بردن از مناظر، جانوران، گیاهان وحشی منطقه و هر گونه آثار فرهنگی (گذشته و معاصر) که در این مناطق یافت می‌شود (فنل، ۱۳۸۸: ۵۶).

✓ روستا: روستا را از نظر مفهوم و تعریف پیوسته در مقایسه با شهر مورد بررسی قرار می‌دهند. روستا عبارت است از فضایی اجتماعی که در آن با توجه به تراکم نسبی ناچیز جمعیت، نوع خاصی از فعالیت‌های اقتصادی-عمدتاً فعالیت‌های کشاورزی-غلبه دارد. در این نوع اجتماع، فعالیت‌های بخش صنعت و بخصوص بخش خدمات و بازرگانی محدود است (سعیدی، ۱۳۸۱: ۱۶).

✓ اکوتوریسم و محیط روستا: تعداد زیادی از گردشگران در جهان برای دیدار از مناطق طبیعی و بکر و دست‌نخورده‌ی روستاها سفر می‌کنند و اکوتوریسم یا همان طبیعت‌گردی با انگیزه‌ی استفاده از جاذبه‌ها و توانمندی‌های طبیعی و تمام جاذبه‌هایی که به نوعی با طبیعت در ارتباطند صورت می‌گیرد. در طبیعت‌گردی روستایی عناصر طبیعی سازنده‌ی روستا مانند ساختارهای زمین‌شناختی و مورفولوژیک، هیدرولوژی، پوشش گیاهی و حیات‌جانوری و اقلیم اهمیت فراوانی در جذب گردشگران دارد (قدیری‌معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷).

توجه به مطالعات صورت گرفته داخلی و خارجی که در طیف وسیعی انجام گرفته است می‌تواند در بهره‌گیری از تجربیات آنها مفید واقع شود و کمک بسیاری به دریافت اطلاعات و حقایق بیشتر و نیز شناخت روش‌ها و عقاید جدیدتر نماید. رامشت و فیض‌الهی (۱۳۹۲) به اولویت‌گذاری و رتبه‌بندی کانون-های گردشگری دشت ابراهیم‌آباد یزد پرداخته‌اند. آنان ابتدا لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه را با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای و روش تحلیل سیستم‌های ارضی نقشه‌های زمین‌شناسی، توپوگرافی و مشاهدات میدانی تشریح و شناسایی کرده، سپس با استفاده از روش پراونگ توانمندی‌ها و پتانسیل‌های توریستی آن‌ها را رتبه‌بندی نموده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مکان‌های مطرح شده قابلیت یک مکان

^۱Lascrain Ceballos

توریستی ژئومورفولوژیک را داراست و می‌توان آن‌ها را جزو منابع طبیعی و گردشگری منطقه به شمار آورد، همچنین دره یخچالی منطقه طرزجان بالاترین امتیاز را از حیث جذابیت دریافت نموده است. کیانی و همکاران (۱۳۹۲) به اولویت‌سنجی تعیین راهبردهای توسعه فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از مدل فرآیند تحلیل شبکه (ANP) پرداخته‌اند. ابتدا مهمترین مسایل مرتبط با فضاهای عمومی شهر با استفاده از منابع، مصاحبه و پرسشنامه استخراج گردیده است، سپس با توجه به ویژگی‌های ANP و ویژگی مسایل شهر عسلویه، داده‌ها و اطلاعات اولیه طبقه‌بندی و به تبع آن مدل مفهومی ANP تهیه شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد بیشترین و بالاترین اولویت‌ها مربوط به تعاملات اجتماعی (وزن ۰/۶۴۴)، دسترسی اجتماعی (وزن ۰/۶۲۵) و سازگاری (وزن ۰/۴۱۵)، با تأکید بر توسعه فضای عمومی بازار شهر (بخش مرکزی) و بخش ساحلی شهر- پارک نگین جهت تعیین راهبردهای توسعه فضاهای عمومی شهر عسلویه است. رحیمی و رنجبردستانی (۱۳۹۱) به ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم در روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری پرداخته‌اند. آنان با استفاده از روش AHP^۱ تعداد ۹ معیار اصلی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از میان ۱۲ روستای مورد بررسی ۳ روستای ده‌چشمه، هوره و آتشگاه به ترتیب از شرایط بهتری به منظور سرمایه‌گذاری برخوردار هستند و به ترتیب اولویت ۱ تا ۳ را به خود اختصاص داده و سایر روستاها در اولویت‌های بعدی قرار دارند که در این میان روستای دزک اولویت آخر (اولویت ۱۲) را به خود اختصاص داده است. طالب و محمدخان (۱۳۸۷)، عوامل مؤثر در توسعه گردشگری روستایی روستاهای حاشیه زاینده‌رود در بخش سامان از توابع شهرکرد را مورد بررسی قرار داده‌اند. تجزیه و تحلیل نتایج به روش تحلیل کیفی- استراتژیک^۲ SWOT است. تعداد ۲۵ شاخص مؤثر در توسعه گردشگری منطقه در سه دسته‌ی: قابلیت‌های طبیعی، قابلیت‌های اجتماعی- فرهنگی و قابلیت‌های خدماتی طراحی شده‌اند. در نهایت ۹ کانون جاذب گردشگری بر اساس خدمات و وضعیت موجود در بخش سامان شناسایی شده که ۵ کانون پنجره دید (سامان)، گرمدره، هوره، شوراب صغیر و یاسه چاه به عنوان کانون مرکزی و ۴ کانون مارکده، چلوان- کاهکش، چم‌خلیفه و سوادجان به عنوان کانون مکمل انتخاب شدند.

۳) روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی- تحلیلی انجام گرفته است. در ابتدا با مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، پیشینه تحقیق، مشاهدات میدانی و نیز نظرسنجی از اساتید رشته جغرافیا و مسئولان آشنا به منطقه مهمترین معیارهای مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی شناسایی شده است. سپس این معیارها جهت

^۱. Analytical Network Process

^۲. Analytic Hierarchy Process

^۳. S= strength ,W= weakness ,O= opportunity ,T= threat

وزن‌دهی در قالب پرسشنامه‌ای تهیه گردید و در اختیار تعداد ۱۲ نفر از کارشناسان و مسئولان آشنا به منطقه قرار گرفته است. این افراد کسانی بودند که با منطقه مطالعاتی آشنایی کامل داشتند و بیشتر آنان از اهالی خود روستاها بوده که تحصیل کرده و دارای مسئولیت‌های اداری نظیر بخشدار و دهیاران بوده است. از آنجایی که تجزیه و تحلیل نتایج و اولویت‌بندی روستاها با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره (شاخصه) ANP انجام شده است، بنابراین پرسشنامه‌ها در قالب ماتریس ANP طراحی شده است. تکمیل کردن این نوع پرسشنامه سختی و دقت خاصی را می‌طلبد که برای ساکنان بومی منطقه بدون شک مشکل بوده و زمان زیادی جهت توجیه آنان صرف می‌شد به همین دلیل از ساکنان بومی روستاها برای تکمیل این نوع پرسشنامه استفاده نشد. روایی^۱ پرسشنامه توسط تعدادی از اساتید رشته جغرافیا مورد تأیید قرار گرفت. پایایی^۲ پرسشنامه‌ها نیز از طریق محاسبه‌ی شاخص سازگاری (CI) ماتریس‌های مقایسه زوجی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که این شاخص با استفاده از رابطه‌ی زیر محاسبه می‌شود:

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1}$$

$\lambda_{\max}$ بزرگترین مقدار ویژه ماتریس A یعنی ماتریس مقایسه دودویی است (که در ادامه معرفی خواهد شد) و n تعداد مؤلفه‌های مورد بررسی است. در کل اگر مقدار CI کمتر از ۰/۱ باشد، مقایسه تأیید می‌شود و داده‌ها پایا هستند. در این پژوهش مقدار ۰/۰۸ بدست آمد که نشان‌دهنده پایا بودن پرسشنامه است.

در تعریف کلی، تصمیم‌گیری چندشاخصه به تصمیمات خاصی از نوع ترجیحی، مانند ارزیابی و اولویت‌گذاری یا انتخاب از بین گزینه‌های موجود که گاه باید بین چند شاخص متضاد انجام شود، اطلاق می‌شود. این تکنیک‌ها قادر به در نظر گرفتن شرایط و متغیرهای عددی و کیفی مسئله به طور همزمان هستند (اصغری‌زاده و جامخانه، ۱۳۹۲: ۳۰). استفاده از این تکنیک‌ها به عنوان یکی از روش‌های تصمیم‌گیری ریاضی با قابلیت‌هایی همچون سادگی، تنوع و استفاده‌ی همزمان از شاخص‌های کمی و کیفی می‌تواند یاری‌گر برنامه‌ریزان در امر برنامه‌ریزی باشد. ANP یا فرایند تحلیل شبکه‌ای نظریه جدیدی است که فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی را برای پرداختن به وابستگی در بازخورد توسعه می‌دهد و به این منظور از رهیافت ابر ماتریس استفاده می‌کند. ساعتی روش ANP را برای حل مسائلی که وابستگی بین گزینه‌ها یا معیارها وجود دارد پایه‌ریزی کرد (Monavvarian et al, 2011:541).

در ANP اندازه‌گیری مقادیر اهمیت نسبی به مانند AHP با مقایسات زوجی و به کمک طیف ۱ تا ۹ انجام می‌شود. ۱ نشان‌دهنده‌ی اهمیت یکسان بین دو عامل و عدد ۹ نشان‌دهنده‌ی اهمیت شدید یک

^۱. validity

^۲. Reliability

عامل نسبت به عامل دیگر است (کیانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰۰). تأثیر عناصر بر عناصر دیگر در یک شبکه توسط یک سوپر ماتریس در نظر گرفته می‌شود (زبردست، ۱۳۸۹: ۸۰):

$$W = \begin{matrix} & \begin{matrix} \text{هدف} \\ \text{معیار اصلی} \\ \text{زیرمعیار} \end{matrix} & \begin{matrix} \text{هدف} \\ \text{معیار اصلی} \\ \text{زیرمعیار} \end{matrix} \\ \begin{matrix} \text{هدف} \\ \text{معیار اصلی} \\ \text{زیرمعیار} \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ W_{21} & W_{22} & 0 \\ 0 & W_{32} & W_{33} \end{bmatrix} & \end{matrix}$$

شکل (۱) سوپر ماتریس ANP

در این سوپر ماتریس:

W_{21} : نشان دهنده ارتباط بیرونی بین هدف و معیارهای اصلی

W_{22} : نشان دهنده ارتباط درونی بین معیارهای اصلی با یکدیگر

W_{32} : نشان دهنده ارتباط بیرونی معیارهای اصلی و زیرمعیارها

W_{33} : نشان دهنده ارتباط درونی بین زیرمعیارها.

مراحل روش ANP به شرح زیر است:

۱. ساخت مدل و تبدیل مسئله (موضوع) به یک ساختار شبکه‌ای؛

۲. تشکیل ماتریس مقایسه دودویی (A) و تعیین وزن نسبی آن‌ها: تعیین وزن نسبی در ANP شبیه به

AHP است. به عبارتی دیگر، از طریق مقایسه زوجی می‌توان وزن نسبی معیارها و زیرمعیارها را

مشخص کرد. مقایسه‌های زوجی عوامل در هر سطح با توجه به اهمیت نسبی آن انجام می‌شود

(Chang & Davila, 2006). در این مرحله با استفاده از نظرات کارشناسان مؤلفه‌ها به صورت زوجی

با یکدیگر مقایسه شده و ماتریس نظرات گروهی آنان از طریق میانگین هندسی بدست می‌آید. وزن

نسبی هر یک از مؤلفه‌ها نیز در این ماتریس مجموع از طریق میانگین هندسی محاسبه شده است.

۳. تشکیل سوپر ماتریس اولیه (ناموزون): پس از محاسبه وزن نسبی، وزن‌ها که رابطه متقابل بین

عناصر سیستم را نشان می‌دهند در سوپر ماتریس وارد می‌شوند. اگر دسته i تأثیری بر دسته j

نداشته باشند آنگاه مقدار w_{ij} مساوی با صفر خواهد بود. ماتریس حاصل از این گام را سوپر ماتریس

اولیه یا غیر وزنی گویند (Saaty, 2005).

^۱ . میانگین هندسی اعداد $X_1, X_2, \dots, X_n$ به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$X = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n}$$

۴. تشکیل سوپرماتریس وزنی (موزون): در مرحله بعد سوپرماتریس دارای وزن از حاصلضرب مقادیر سوپر ماتریس فاقد وزن در مقادیر متناظر ماتریس مقایسه‌های معیارها محاسبه می‌شود. سپس مقادیر ماتریس وزن داده شده استاندارد می‌شود، به طوری که مجموع مقادیر ستون‌های ماتریس برابر عدد یک شود (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۰).

۵. محاسبه‌ی بردار وزنی عمومی - سوپرماتریس حد: در مرحله‌ی بعد، سوپرماتریس وزنی، به توان حدی می‌رسد تا عناصر ماتریس همگرا و مقادیر سطری آن با هم برابر شوند. در این مورد جمع سطر سوپرماتریس وزنی به صورت زیر همگرا می‌شود (پورخباز و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۶).

$$\lim_{k \rightarrow \infty} W^k$$

۶. در مرحله پایانی ارجحیت هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از زیرمعیارها مورد بررسی و قضاوت قرار می‌گیرد. مبنای این قضاوت همان مقیاس ۹ کمیتی ساعتی است، با این تفاوت که در مقایسه گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از زیرمعیارها بحث ارجحیت گزینه‌ها مطرح است و نه میزان اهمیت آن‌ها.

در نهایت برای انتخاب اولویت برتر از رابطه ۲ استفاده می‌شود:

$$D_i = \sum_{j=1}^J W_j E_{ij} \quad (\text{رابطه ۲})$$

که در آن:

D_i : شاخص مطلوبیت گزینه A برای هدف مورد بررسی

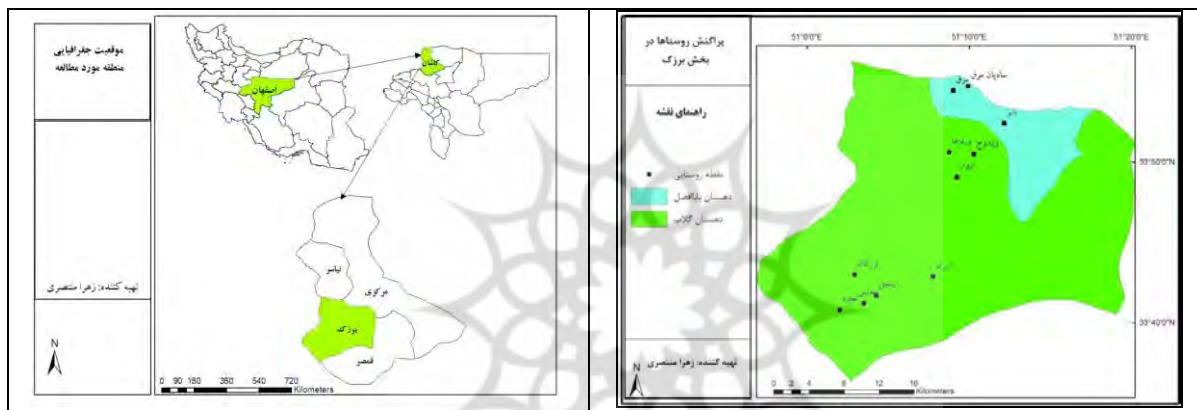
W_j : اهمیت نسبی زیرمعیار j (مستخرج از سوپرماتریس نرمال شده)

E_{ij} : امتیاز گزینه A از زیرمعیار j (زبردست، ۱۳۸۹: ۸۸).

مقادیر به دست آمده از سوپر ماتریس حد ابتدا نرمال شده (جمع عناصر ستونی ماتریس نرمال یک است) سپس به عنوان وزن نهایی هر یک از مؤلفه‌ها بکار می‌رود. جهت نرمال کردن ماتریس ابتدا مجموع ستونی آن‌ها را محاسبه کرده سپس هر یک از عناصر ماتریس حد را بر این مقدار تقسیم می‌کنیم. مراحل ۲ تا ۵ با استفاده از نرم‌افزار Super Decisions انجام می‌شود، سایر مراحل نیز با استفاده از نرم افزارهای Excel و Matlab انجام می‌شود.

استان اصفهان یکی از مهم‌ترین استان‌های کشور در عرصه‌ی فعالیت‌های صنعت گردشگری است و نقش منحصر بفردی در سیستم اقتصاد گردشگری ایران دارد. شهرستان کاشان در شمال استان اصفهان و از نظر تقسیمات سیاسی، دارای ۴ بخش به نام‌های بخش مرکزی، نیاسر، برزک و قمصر است (شرکت مشاور شهر و خانه، ۱۳۹۰: ۲). بخش برزک از نظر موقعیت جغرافیایی در ۵۱°۲۰' تا ۵۰°۵۶'

طول شرقی و $36^{\circ} 33'$ تا $56^{\circ} 33'$ عرض شمالی قرار گرفته است (شرکت مشاور شهرتاش زنده رود، ۱۳۸۸: ۲) و دارای یک شهر به نام برزک (وجه تسمیه‌ی آن برزُ به معنای سرزمین بلند و مرتفع که واقع در کوهستان است و این بلندی و خشکی در میان آب باشد و ک، که تصغیر است و در مجموع برزُک به معنای تپه کوچک است)، دو دهستان به نام‌های دهستان بابا افضل و دهستان گلاب می‌باشد. تعداد ۱۱ روستا نیز در این بخش وجود دارد که ۳ روستای مرق، سادیان مرق و نابر در دهستان بابا افضل و روستاهای ویدوجا، ویدوج، آزران، ازوار، پنداس، تجره، آرنجن و ورکان در دهستان گلاب است (شکل شماره ۲ و ۳). روستاهای منطقه از طبیعت زیبا و منحصر بفردی برخوردار هستند که پتانسیل توسعه گردشگری و اکوتوریسم دارد. در جدول شماره ۱ تعدادی از جاذبه‌های گردشگری این روستاها معرفی شده است.

شکل (۲) موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

شکل (۳) موقعیت جغرافیایی روستاهای منطقه

جدول (۱) جاذبه‌های گردشگری روستاهای بخش برزک

عنوان جاذبه	زمینه
۱. آبشار پالوت (روستای مرق)	جاذبه طبیعی
۲. قنات روستای سادیان	
۳. قنات باقرآباد (روستای سادیان)	
۴. درخت چنار سادیان	
۵. درخت چنار ویدوجا	
۶. درخت سرو مسجد جامع (روستای مرق)	
۷. چشمه و غار آب دراز	
۸. مزارع و باغات اطراف روستاهای پنداس، آرنجن، ورکان، آزران، ویدوج، نابر و تجره	
۹. بقعه بابا افضل (روستای مرق)	جاذبه تاریخی-فرهنگی
۱۰. بقعه بابا محمود انصاری (روستای پنداس)	
۱۱. قلعه طایفه پنداس	
۱۲. برج روستای پنداس	
۱۳. کوشک مزرعه مبارک‌آباد (بین روستای ورکان و پنداس)	
۱۴. قلعه ترشک (روستای سادیان)	

عنوان جاذبه	زمینه
۱۵. بقایای آسیاب آبی (روستای سادبان) ۱۶. خانه تاریخی آقاجانی (روستای ویدوجا) ۱۷. قلعه کتاب (روستای ویدوجا) ۱۸. آسیاب آبی آقایی (روستای ویدوجا) ۱۹. قلعه کهنه ورکان ۲۰. قلعه ورکان (روستای ورکان) ۲۱. خانه غلامحسین مطهری (روستای آزران) ۲۲. آرامگاه ملاباقرآخاری (روستای پنداس) ۲۳. آثار و بقایای قلعه مه‌آباد (روستای ویدوج) ۲۴. قلعه برج دیدبانی (روستای تجربه) ۲۵. تپه باستانی گیزکن (روستای ازوار)	
۲۶. امامزاده محمد صانع و محمد اسماعیل (روستای ازوار) ۲۷. امامزادگان اسحاق و سید علی (روستای ویدوجا) ۲۸. امامزادگان محمد و زعیر و عبدالله (روستای ویدوجا) ۲۹. مسجد پیشگاه یا چهل ستون (روستای ویدوجا) ۳۰. مسجد جامع ورکان	جاذبه مذهبی

منبع: بخش‌داری بزرک، ۱۳۹۲

جدول (۲) دسته‌بندی معیارهای مؤثر بر توسعه گردشگری در روستاهای بخش بزرک

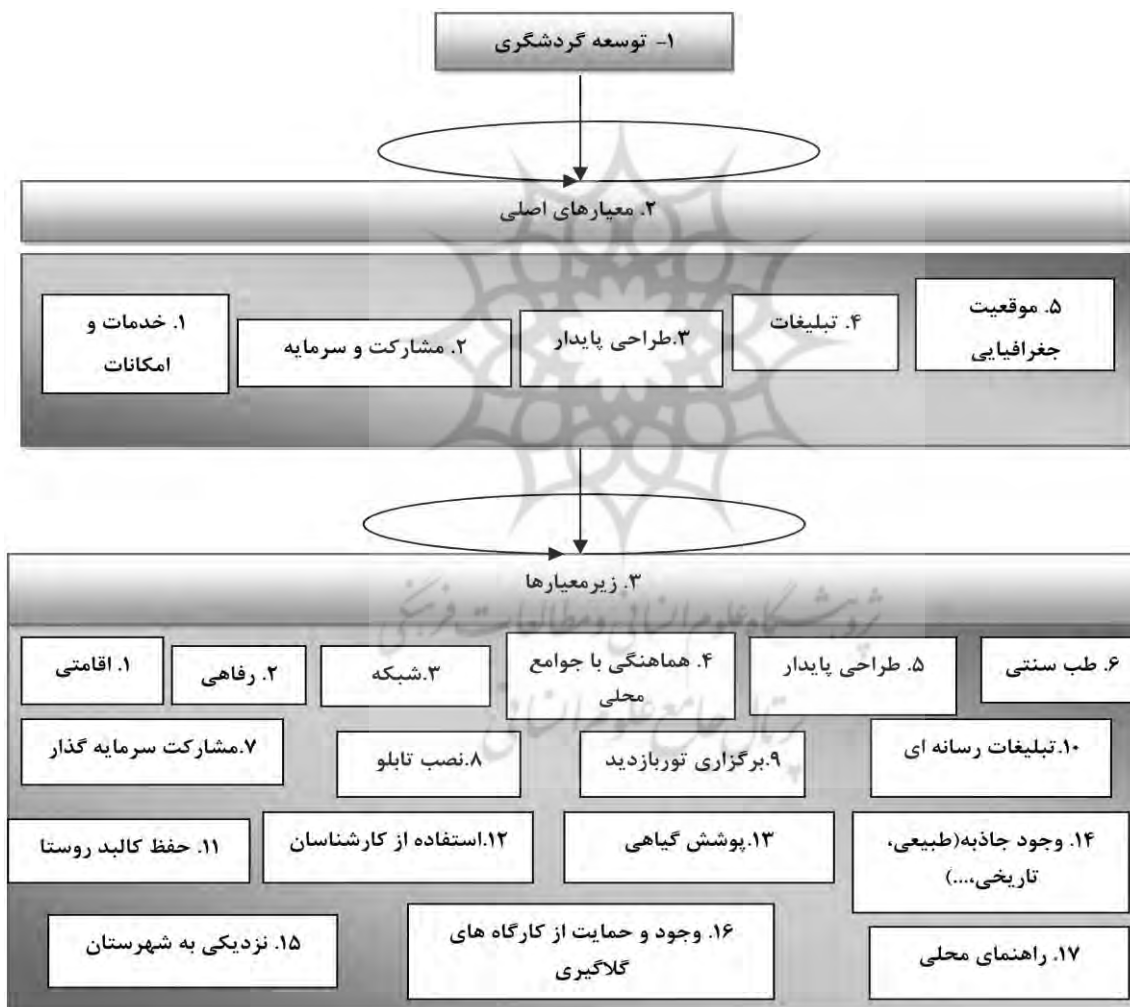
معیار	گروه	ردیف
۱-۱) امکانات و خدمات اقامتی ۲-۱) امکانات و خدمات رفاهی ۳-۱) شبکه ارتباطی و سیستم حمل و نقل منطقه	بهبود خدمات و امکانات	۱
۱-۲) هماهنگی سازمان‌های مرتبط با جوامع و مسئولان محلی ۲-۲) سرمایه‌گذاری بخش پزشکی و طب سنتی در استفاده از دانش مردم بومی ۳-۲) جلب مشارکت سرمایه‌گذاران محلی و منطقه‌ای و واگذاری مسئولیت به آنان ۴-۲) بکارگیری و استفاده از کارشناسان متخصص در طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌ها ۵-۲) وجود و حمایت از کارگاه‌های سنتی گلابگیری و عرقگیری و برنامه‌ریزی فروش مستقیم آنها به گردشگران ۶-۲) استفاده از راهنمایان محلی و افزایش آگاهی و اطلاعات روستاییان از مزایای گردشگری روستایی و...	مشارکت و سرمایه‌گذاری	۲
۱-۳) طراحی پایدار و سازگار فضاهای گردشگری در منطقه ۲-۳) حفظ کالبد و جلوه روستایی منطقه و حفاظت از آثار و یادمان‌های منطقه	طراحی پایدار و حفاظت	۳
۱-۴) نصب تابلوهای اطلاع‌رسانی در محل مناسب (جاده‌های منتهی به روستا) ۲-۴) برگزاری تورهای بازدید از منطقه به خصوص در فصل گلابگیری و فصل رویش گیاهان دارویی ۳-۴) تبلیغات جهت معرفی منطقه (رسانه‌ها، توزیع بروشور، نقشه، پوستر، برگزاری نمایشگاه، جشنواره)	تبلیغات و اطلاع‌رسانی	۴

ردیف	گروه	معیار
۵	موقعیت جغرافیایی و جاذبه‌ها	۱-۵) پوشش گیاهی منطقه (مزارع گل محمدی، باغ‌های میوه، گیاهان دارویی و...) ۲-۵) وجود جاذبه‌ها (طبیعی، تاریخی، مذهبی و...) ۳-۵) نزدیکی به شهرستان‌های کاشان، اصفهان، قم و... و برنامه‌ریزی جهت جذب گردشگر

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۳

۴) یافته‌های تحقیق

ساختار شبکه‌ای مسئله مورد پژوهش و نحوه ارتباط بین عوامل با توجه به موضوع و اهداف تشکیل شد (شکل شماره ۴):

شکل (۴) ساختار شبکه ای مسأله مورد پژوهش

وزن دهی به این معیارها مرحله به مرحله به روش ANP ، با توجه به تجزیه و تحلیل نظرات کارشناسان، انجام گرفت که در نهایت وزن نهایی هر یک از مؤلفه‌ها را در جدول شماره ۳ مشاهده می‌کنید:

جدول (۳) وزن نهایی زیرمعیارهای مؤثر بر توسعه گردشگری در روستاهای بخش برزک

وزن نهایی	زیرمعیار	وزن نهایی	زیرمعیار
۰/۰۶۴۵	۱۰. تبلیغات رسانه‌ای	۰/۰۹۴۹	۱. خدمات اقامتی
۰/۰۶۸۰	۱۱. حفظ کالبد روستا	۰/۰۸۶۵	۲. خدمات رفاهی
۰/۰۸۶۳	۱۲. کارشناس متخصص	۰/۰۰۱۹	۳. شبکه ارتباطی
۰/۰۰۱۸	۱۳. پوشش گیاهی	۰/۰۶۶۴	۴. هماهنگی با جوامع محلی
۰/۰۰۱۹	۱۴. وجود جاذبه‌ها	۰/۰۸۶۹	۵. طراحی پایدار
۰/۰۰۰	۱۵. نزدیکی به شهرستان	۰/۰۷۳۳	۶. طب سنتی
۰/۰۲۸۱	۱۶. وجود و حمایت از کارگاه گلابگیری	۰/۱۱۷۲	۷. مشارکت سرمایه گذار محلی
۰/۱۰۲۶	۱۷. راهنمای محلی	۰/۰۰۱۹	۸. نصب تابلو
	منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳	۰/۱۱۷۰	۹. برگزاری تور

جهت اولویت‌بندی روستاهای بخش برزک تمامی ۱۱ روستای منطقه را از نظر زیرمعیارهای کمی بالا دو به دو با روش ANP با یکدیگر مقایسه کرده و برای هر روستا از نظر آن زیرمعیار خاص، امتیازی (به روش میانگین هندسی) بدست آمد. در این پژوهش روستاها از نظر زیرمعیارهای: خدمات اقامتی، خدمات رفاهی، شبکه ارتباطی، طب سنتی و گیاهان دارویی، پوشش گیاهی، وجود جاذبه‌ها (طبیعی، تاریخی، مذهبی و...)، نزدیکی به شهرستان کاشان و وجود و حمایت از کارگاه‌های گلابگیری با یکدیگر مقایسه شده‌اند (جدول شماره ۴). با توجه به رابطه ۲ ($D_i = \sum_{j=1}^J W_j E_{ij}$) جهت دستیابی به امتیاز مطلوب گزینه A، بعد از بدست آوردن امتیاز گزینه A از نظر زیرمعیار j، باید حاصل را در امتیاز نسبی زیرمعیار j حاصل از سوپر ماتریس حد نرمال شده (مقادیر جدول شماره ۳) ضرب کرد که نتایج این حاصل ضرب در جدول شماره ۵ نشان داده شده است:

جدول (۴) وزن زیرمعیارهای کمی برای روستاهای بخش بزرگ

نام روستا	اقامتی	رفاهی	شبکه ارتباطی	گیاهان دارویی	وجود و حمایت از کارگاه گلابگیری	پوشش گیاهی	وجود جاذبه	نزدیکی به شهرستان
آزران	۰/۱۴۷	۰/۱۰۷	۰/۰۵۶	۰/۰۴۰	۰/۱۶۵	۰/۱۸۱	۰/۱۱۰	۰/۰۴۳
آرنجن	۰/۰۱۶	۰/۰۱۷	۰/۰۱۹	۰/۰۶۱	۰/۰۳۴	۰/۰۲۴	۰/۰۱۸	۰/۰۱۶
ازوار	۰/۰۶۲	۰/۰۶۹	۰/۰۶۸	۰/۰۳۳	۰/۱۷۸	۰/۰۱۶	۰/۰۲۶	۰/۱۰۲
پنداس	۰/۰۱۸	۰/۰۱۷	۰/۰۱۹	۰/۰۳۵	۰/۱۴۳	۰/۰۷۶	۰/۰۸۰	۰/۰۱۶
تجره	۰/۰۱۸	۰/۰۲۱	۰/۰۱۹	۰/۰۴۱	۰/۰۳۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۰	۰/۰۱۶
سادیان	۰/۱۷۵	۰/۰۷۳	۰/۲۰۷	۰/۱۲۲	۰/۰۳۹	۰/۲۰۱	۰/۱۸۴	۰/۲۱۵
مرق	۰/۲۲۰	۰/۱۷۰	۰/۲۴۵	۰/۱۴۷	۰/۰۵۶	۰/۲۲۴	۰/۲۷۵	۰/۲۳۲
نابر	۰/۰۲۲	۰/۰۲۶	۰/۰۵۸	۰/۲۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۴۷	۰/۰۳۴	۰/۰۹۳
ویدوج	۰/۱۰۴	۰/۱۷۱	۰/۱۰۱	۰/۰۶۱	۰/۰۷۵	۰/۰۴۱	۰/۰۳۱	۰/۰۷۵
ویدوجا	۰/۱۰۴	۰/۱۷۱	۰/۱۰۱	۰/۰۸۲	۰/۰۴۳	۰/۰۷۳	۰/۰۷۱	۰/۰۷۵
ورکان	۰/۰۱۸	۰/۰۲۶	۰/۰۱۹	۰/۰۵۲	۰/۰۹۱	۰/۰۳۸	۰/۰۴۴	۰/۰۲۲

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

جدول (۵) امتیاز هر یک روستاها از نظر زیرمعیارهای کمی

نام روستا	اقامتی	رفاهی	شبکه ارتباطی	گیاهان دارویی	وجود و حمایت از کارگاه گلابگیری	پوشش گیاهی	وجود جاذبه	نزدیکی به شهرستان
آزران	۰/۰۱۴۰۳	۰/۰۰۹۲۷	۰/۰۰۰۱۰	۰/۰۰۲۹۹	۰/۰۰۴۶۴	۰/۰۰۰۳۲	۰/۰۰۰۲۱	۰
آرنجن	۰/۰۰۱۵۶	۰/۰۰۱۵۵	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۰۴۴۹	۰/۰۰۰۹۶	۰/۰۰۰۰۴	۰/۰۰۰۰۳	۰
ازوار	۰/۰۰۵۹۲	۰/۰۰۶۰۱	۰/۰۰۰۱۳	۰/۰۰۲۴۷	۰/۰۰۵۰۱	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۰۰۰۵	۰
پنداس	۰/۰۰۱۷۳	۰/۰۰۱۵۵	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۰۲۵۸	۰/۰۰۴۰۳	۰/۰۰۰۱۳	۰/۰۰۰۱۵	۰
تجره	۰/۰۰۱۷۳	۰/۰۰۱۷۱	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۰۳۰۱	۰/۰۰۱۱۱	۰/۰۰۰۰۴	۰/۰۰۰۰۳	۰
سادیان	۰/۰۱۶۶۲	۰/۰۰۰۶۳	۰/۰۰۰۳۹	۰/۰۰۸۹۸	۰/۰۰۱۱۱	۰/۰۰۰۳۶	۰/۰۰۰۳۵	۰
مرق	۰/۰۲۰۹۲	۰/۰۱۴۶۶	۰/۰۰۰۰۴۶	۰/۰۱۰۸۱	۰/۰۰۱۵۸	۰/۰۰۰۴۰	۰/۰۰۰۵۲	۰
نابر	۰/۰۰۲۱۳	۰/۰۰۲۲۴	۰/۰۰۰۱۱	۰/۰۱۶۰۲	۰/۰۰۰۵۱	۰/۰۰۰۰۸	۰/۰۰۰۰۶	۰
ویدوج	۰/۰۰۹۹۲	۰/۰۱۴۷۷	۰/۰۰۰۱۹	۰/۰۰۴۴۹	۰/۰۰۲۱۱	۰/۰۰۰۰۷	۰/۰۰۰۰۵	۰
ویدوجا	۰/۰۰۹۹۲	۰/۰۱۴۷۷	۰/۰۰۰۱۹	۰/۰۰۶۰۲	۰/۰۰۱۲۳	۰/۰۰۰۱۳	۰/۰۰۰۱۳	۰
ورکان	۰/۰۰۱۷۳	۰/۰۰۲۵۵	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۰۳۸۵	۰/۰۰۲۵۸	۰/۰۰۰۰۶	۰/۰۰۰۰۸	۰

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

در مرحله پایانی اولویت‌بندی روستاها با توجه به امتیازات کسب کرده در جدول شماره ۵ و رابطه شماره ۲ انجام گرفته است (جدول شماره ۶):

جدول (۶) اولویت روستاها جهت توسعه گردشگری با تأکید بر توسعه اکوتوریسم در بخش برزک

امتیاز نهایی	آزران	آرنجن	ازوار	پنداس	تجره	سادیان	مرق	نابر	ویدوج	ویدوجا	ورکان
۰/۷۴۲۲	۰/۷۴۲۲	۰/۷۱۹	۰/۷۳۰	۰/۷۲۱۰	۰/۷۱۸	۰/۷۴۴	۰/۷۶۰	۰/۷۳۱	۰/۷۴۲۴	۰/۷۴۳	۰/۷۲۱۶
اولویت	۵	۱۰	۷	۹	۱۱	۲	۱	۶	۴	۳	۸

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

با توجه به جدول شماره ۶ مشخص شد که روستای مرق از بین ۱۱ روستای بخش برزک با در نظر گرفتن عواملی که بر توسعه گردشگری اثرگذار هستند و نیز با توجه به وضع موجود اولویت نخست توسعه است. روستای سادیان در اولویت دوم قرار دارد و روستاهای ویدوجا، ویدوج و آزران به ترتیب اولویت‌های سوم، چهارم و پنجم هستند. توجه به این مورد الزامیست که با توجه به این نتیجه روستای مرق قابلیت بیشتری جهت توسعه گردشگری به ویژه اکوتوریسم نسبت به سایر روستاهای بخش برزک دارد و با توجه به امکاناتی که در حال حاضر دارد نسبت به سایر روستاها به سرمایه‌گذاری کمتری نیازمند است و توجه به این روستا در این زمینه سریعتر از سایر روستاها بازدهی خواهد داشت.

(۵) نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در زمینه تعیین مهمترین معیارهای مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه معیارهای مشارکت سرمایه‌گذار محلی، برگزاری تورهای بازدید و نیز استفاده از راهنمای محلی به ترتیب بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند. این معیارها همگی به نوعی با جامعه محلی و نقش و مشارکت آنان ارتباط دارند. از این نکته می‌توان به اهمیت نقش جوامع محلی و فعالیت آن‌ها در توسعه گردشگری و به خصوص اکوتوریسم در مناطق روستایی پی برد. زیرا این جوامع محلی هستند که بیشترین و بهترین اطلاعات و آشنایی را با منطقه داشته و حمایت و همکاری آن‌ها در این زمینه بسیار اثربخش خواهد بود. یکی از راهبردهای محوری توسعه اکوتوریسم بایستی مبتنی بر جوامع محلی باشد. جامعه محلی مجموعه‌ای است تفکیک‌ناپذیر و مرتبط با یکدیگر و نمی‌توان بخشی را مورد توجه قرار داد و بقیه را نادیده گرفت. معمولاً روستاییان که در طبیعت و در نزدیکی منابع طبیعی زندگی می‌کنند دارای درآمد کمی هستند و گزینه‌های اقتصادی پایدار زیادی ندارند. گردشگری و اکوتوریسم می‌تواند برای این دسته از مردم گزینه اقتصادی با ارزشی به‌شمار آید. همچنین آن‌ها می‌توانند به عوامل اجرایی مؤثر در حفاظت از مناطق طبیعی تبدیل شوند و چون رفاه آن‌ها وابسته به حفظ

کیفیت محیط‌زیست است از هیچگونه تلاشی در حفاظت از آن دریغ نمایند. همچنین با توجه به محدودیت‌های مختلف در رسیدگی و انجام پروژه‌های توسعه‌ای و عمرانی امکان انجام همزمان آن‌ها وجود ندارد، لذا بهترین گزینه در این مواقع اولویت‌بندی و انتخاب گزینه‌های مناسب است. این امر هم منجر به صرفه‌جویی در منابع مالی و زمانی شده و هم نتیجه بهتری را خواهد داشت. در این پژوهش نیز با استفاده از روش اولویت‌بندی ANP، که قابلیت و کارایی آن در سال‌های اخیر در رشته‌های مختلف به اثبات رسیده است، روستاهای بخش برزک از توابع شهرستان کاشان در استان اصفهان جهت توسعه گردشگری و اکوتوریسم اولویت‌بندی شده و در نهایت روستاهای مرق، سادیان و ویدوجا با توجه به جاذبه‌ها و امکاناتی که در حال حاضر دارا می‌باشند به عنوان سه اولویت اول انتخاب شدند. این روستاها از آنجایی که در فاصله کمی از شهرستان کاشان قرار گرفته و پتانسیل بالایی از نظر جاذبه‌های طبیعی دارند در صورت توجه و برنامه‌ریزی صحیح قابلیت تبدیل شدن به قطب اکوتوریسم منطقه را نیز دارا هستند. توجه مسئولان محلی و دهیاری‌ها، سازمان میراث فرهنگی و محیط زیست شهرستان کاشان در این مورد کمک بزرگی به توسعه اکوتوریسم در منطقه خواهد نمود. اهم پیشنهاداتی که می‌توان در نتیجه‌ی این تحقیق ارائه داد به شرح زیر است:

- شرکت دادن مردم محلی و روستاییان در برگزاری جشنواره‌های گلابگیری و فراهم کردن امکان نمایش و فروش محصولات و صنایع دستی خود.
- برگزاری تورهای علمی و آموزشی در زمینه گیاهان دارویی و خواص آن‌ها در منطقه و استفاده از مردم بومی به عنوان راهنما در این‌گونه تورها.
- افزایش تعداد وسایل حمل‌ونقل به روستاهای بخش برزک از مبدأ شهرستان کاشان (در حال حاضر تعداد این سرویس‌ها بسیار محدود است).
- معرفی این روستاها در فصل گلابگیری در کنار دو شهر نیاسر و قمصر و نیز شهر برزک (در حالیکه گل اصلی گلابگیری شهر برزک از روستاهای ازوار، ویدوج و ویدوجا تهیه می‌شود ولی متأسفانه این روستاها ناشناخته باقی مانده و مورد توجه قرار نگرفته‌اند).
- حمایت از کارگاه‌های سنتی گلابگیری در روستاها و ارائه تسهیلات تشویقی به آنان جهت توسعه کار خود.
- تقویت شبکه‌های ارتباطی به منظور بالا بردن ایمنی و سرعت بعنوان دو عنصر اساسی در حمل‌ونقل.
- تبلیغات صحیح و واقعی جهت معرفی و شناخت جاذبه‌های منطقه برای طبیعت‌گردان و دوستداران طبیعت با استفاده از ابزارهایی همچون فیلم، عکس و برگزاری همایش‌ها.

۶ منابع

- اصغری زاده، عزت‌الله، ذبیحی جامخانه، عزت‌الله، (۱۳۹۲)، ارزیابی و رتبه‌بندی میزان توسعه یافتگی مناطق روستایی با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه (مطالعه موردی: دهستان‌های شهرستان ساری)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره ۳، ص ۲۷-۴۸.
- افتخاری، عبدالرضا، اسماعیل قادری، (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۲، ص ۲۳-۴۱.
- بدری، علی و ارسطو یاری‌حصار، (۱۳۸۸)، انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۵: ۸۴-۵۵.
- برقی، حمید، زینب کاظمی، (۱۳۹۲)، ارزیابی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های آمیخته بازاریابی (P7) در توسعه توریسم روستایی (مطالعه موردی شهرستان‌های آمل و بابل)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۴، شماره ۳، ص ۱۴۱-۱۵۲.
- پورخباز، حمید، سعیده جوانمردی، احمدرضا یآوری، و حسنعلی فرجی‌سبکبار، (۱۳۹۲)، کاربرد روش تصمیم‌گیری چندمعیاره و مدل تلفیقی DEMATEL و ANP در آنالیز اراضی کشاورزی (مطالعه موردی: دشت قزوین)، مجله محیط‌شناسی، سال ۳۹، شماره ۳: ۱۶۴-۱۵۱.
- جاجرمی، کاظم و حسین سلیمانی، (۱۳۹۳)، تحلیل پتانسیل‌ها و توانمندی‌های گردشگری از دیدگاه ساکنین روستایی منطقه باغبان‌داران، مجله چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال ۹، شماره ۲۶، ص ۲۸-۱۷.
- جمعه‌پور، محمود و علی نماینده، (۱۳۹۱)، ارزیابی راهبردی توان‌های اکوتوریستی و ظرفیت برد گردشگری کویر مرنجاب کاشان، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۱، شماره ۱: ۷۱-۴۵.
- دحیماوی، عادل، دلال مدحج و ابراهیم پروین، (۱۳۸۹)، کاربرد مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره در اولویت‌بندی اجرای طرح‌های آبیاری و زهکشی خوزستان، نخستین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی منابع آب ایران، دانشگاه صنعتی کرمانشاه: ۱۶۲-۱۵۳.
- رامشت، محمدحسین و مریم فیض‌الهی، (۱۳۹۲)، اولویت‌گذاری و رتبه‌بندی کانون‌های گردشگری دشت ابراهیم آباد یزد، مجله برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال سوم، شماره ۲، ص ۱۸-۱.
- رحیمی، داریوش و محمود رنجبردست‌نانی، (۱۳۹۱)، ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم (روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال بختیاری)، مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۴، شماره ۱۴: ۱۵۰-۱۳۱.
- رضوانی، محمدرضا و ناصر بیات، (۱۳۹۳)، تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه‌ی کشور (با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله‌ی توسعه‌ی ملی)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۳، شماره ۹، ص ۱۱-۳۰.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۹)، کاربرد فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شماره ۴۱: ۹۰-۷۹.
- سجاسی قیداری، حمدالله، عبدالرضا افتخاری، مهدی پورطاهری و آذر عادل، (۱۳۹۳)، الگوی توسعه کارآفرینی اکوتوریسم در مناطق روستایی (مطالعه موردی: رود دره‌های گردشگری استان تهران)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۶، شماره ۲: ۲۹۲-۲۷۳.
- سعیدی، عباس، (۱۳۸۱)، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، تهران، چاپ اول.

- شرکت مشاور شهر و خانه، مهندسان مشاور شهرساز، معمار، برنامه ریز، (۱۳۹۰)، برنامه راهبردی، ساختاری، عملیاتی توسعه گردشگری شهرستان کاشان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان اصفهان، صفحه ۲.
- شرکت مشاور شهرتاش زنده رود، سهامی خاص، مهندسان معمار، معمار منظر، طراح شهری، (۱۳۸۸)، طرح جامع گردشگری برزک، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان اصفهان.
- صفایی پور، مسعود، صفیه دامن باغ، حسین طاهری و فاطمه رزمگیر، (۱۳۹۳)، تحلیل نقش گردشگری در اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: دهستان بان زرده- شهرستان دالاهو)، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۵؛ شماره ۲؛ ص ۴۴۴-۴۲۳.
- طالب، مهدی و مینا محمدخان خیرآبادی، (۱۳۸۷)، عوامل مؤثر در توسعه گردشگری روستایی مطالعه موردی روستاهای حاشیه زاینده رود بخش سامان از توابع شهرستان شهرکرد استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۳۵: ۷۵-۴۷.
- فنل، دیویدای (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی، مترجم جعفر اولادی قادیکلانی، انتشارات دانشگاه مازندران، بابلسر.
- قادرمرزی، حامد، داود جمینی و علیرضا جمشیدی، (۱۳۹۴)، واکاوی اثرات گردشگری بر توسعه نواحی روستایی، مورد: روستای قوری قلعه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، پیاپی ۱۴، شماره ۴، ص ۱۱۱-۱۲۷.
- قدیری معصوم، مجتبی، علیرضا استعلاجی و معصومه پازکی، (۱۳۸۹)، گردشگری پایدار روستایی و عشایری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، چاپ اول.
- قنبری، حکیمه و شهرپور روستایی، (۱۳۹۲)، بررسی اولویت‌های برنامه‌ریزی و آمایش مناطق مرزی در استان آذربایجان شرقی با به کارگیری مدل تحلیل شبکه (ANP)، مجله آمایش سرزمین، دوره ۵، شماره ۲، ص ۳۶۰-۳۳۵.
- کاظمی، مهدی، محمودرضا اسماعیلی و الله یار بیگی فیروزی، (۱۳۹۱)، تدوین و اولویت‌بندی استراتژی‌های مناسب توسعه گردشگری پایدار (مطالعه موردی: استان لرستان)، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۷، شماره ۱۹، ص ۶۹-۸۹.
- کیانی، اکبر، خدارحم بزی و فرضعلی سالاری، (۱۳۹۲)، اولویت سنجی تعیین راهبردهای توسعه فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از مدل فرایند تحلیل شبکه (ANP)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۸، شماره ۴، ص ۲۱۰-۱۶۵.
- نظریان، اصغر، کاوه زال نژاد و رضا میرزائزاد، (۱۳۹۴)، تحلیل اثرات گردشگری بر روند توسعه روستا شهرها، مورد: سرعین، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، پیاپی ۱۳، شماره ۳، ص ۱۳۷-۱۵۲.
- هادی زاده زرگر، صادق و بهرنگ سخایی، (۱۳۹۳)، تحلیل زمینه‌های توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ساری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، پیاپی ۸، شماره ۲، ص ۳۹-۵۳.
- Chang, N.B.; Davila, E., 2006. **Siting and Routing Assessment for Solid Waste Management under Uncertainty Using the Grey MiniMax Regret Criterion.** Environment Management.
- Harms, E., 2010, **Sustainable Tourism: From Nice to Have to Need to Have.** In Roland Conrady, Trends and Issues in Global Tourism, Part 3, Springer: 111-116.
- Horner, S. and Swarbrooke, J., 2012, **International Cases in Tourism Management,** Routledge.

- Lanea, B., 1994 , **What Is Rural Tourism?**, In B. Bramwell and B. Lane (Eds.), Rural Tourism and Sustainable Rural Development, Clevedon. Channel View Publication.
- Monavvarian, A. and Fathi, M.R. and Zarchi, M.K. and Faghieh, A. ,2011, **Combining ANP with TOPSIS in selecting knowledge management strategies (case study: Pars Tire Company)**, European journal of scientific research, vol.54, No.4, pp: 538- 5۴۶.
- Page, S. J. and Connell, J. ,2009, **Tourism: A Modern Synthesis**, London, Cengage Learning.
- Saaty, T. L. ,2005, **An Analytical Hierarchy and Network Processes Approach for the Measurement in Tangible Criteria and for Decision Making**; Multiple Criteria Decision, Analysis: State of the Art Surveys. Edited by Jose Fiigueira et at.
- Sharpley, R.,2007, **Flagship Attractions and Sustainable Rural Tourism Development: The Case of the Alnwick Garden, England**, Journal of Sustainable Tourism, 15:2, 125-1۴۳.
- Sharpley, Richard, and Sharpley Julia, , 1997, **Rural Tourism: An Introduction**, I. T. P., London, pp. 7-8, 17-۱۸, ۲۲-۳۰, ۶۰-۷۱.
- Slee, Bill, et al., 1997, **The Economic impact of Alternative Types of Rural Tourism**, Journal of Agricultural Economics, Vol. 48, No. 2, pp. 180-181.
- Williams, S. (2009). **Tourism Geography: A New Synthesis**, Taylor & Francis.

